

Žemaitijos sostinėje atidaryta TELŠIŲ žydų atminties ekspozicija

Šių metų rugsėjo 22 d. Telšiuose skambėjo varpas, kviečiantis į atmintį, į pagarbą, į sugrąžintą stebuklą – į iš griuvusių krūvos atgimusią istorinę aukštąją rabinų mokyklą – Telšių ješivą. Tą dieną čia buvo atverta dar viena muziejinė erdvė – Žemaičių muziejaus „Alka“ padalinys Telšių ješiva, atidaryta Telšių žydų atminties ekspozicija, kurioje nuo šiol saugomas ir aktualizuojamas žydų kultūros paveldas. Tą pačią dieną ant Telšių ješivos pastato fasado atidengtas paminklas žydų gelbėtojams – Pasaulio tautų teisuolių atminimo ženklas tiems, kurie gelbėjo žydus, dalijosi su jais paskutiniu duonos kąšniu ir karšta sriuba, o svarbiausia – mylėjo Žmogų.

Pasaulio tautų teisuoliais atminimo ženklas Telšiuose

Antrojo pasaulinio karo metais pasaulyje, kuriame vyravo moralinis nuosmukis, dalis žmonių tiesiog stebėjo, kaip buvo žudomi jų kaimynai žydai, kiti bendradarbiavo su nusikaltėliais ar prisidėjo prie žydų naikinimo, tačiau buvo ir tokių, kurie parodė drąsą ir aukščiau už viską iškėlė žmogiškumą. Jie šiandien vadinami Pasaulio tautų teisuoliais.

Siekdami prisiminti ir pagerbti Žemaitijos gyventojus, gelbėjusius žydus nacių okupacijos metais, Telšių rajono savivaldybė kartu su Žemaičių muziejumi „Alka“ ir Vilniaus dailės akademijos Telšių fakultetu 2021 m. inicijavo Žydų gelbėtojų atminimui skirtą Pasaulio tautų teisuolių atminimo ženklą sukūrimą. To darbo ėmėsi skulptorius, Vilniaus dailės akademijos Telšių fakulteto docentas Mindaugas Šimkevičius.

Telšių ješivos atidarymo ir Pasaulio tautų teisuolių atminimo ženklą atidengimo akimirksnis

Iškilmų metu jis pasakė: „Atminimo ženklą kūriau lyg savotišką pasakojimą. Tai nėra lyg statiškas akcentas, kurį galėtų skaityti iš vieno taško. Kūrinys išsidėstęs per visą fasadą. Pačią kompoziciją padiktavo pastatas, kur galima matyti vertikalią ir horizontalią ašis. Horizontaliojoje dalyje atsiranda bronzinės plaketės ir dedikacijos bei tekstas iš Babilono Talmudo, kuris „perrašytas“ šešiose akmens plokštėse žydų gelbėtojams: „Išgelbėjęs vieną gyvybę, išgelbėja visą pasaulį“. Vertikaliąją kūrinio dalį sudaro du meniniai objektai: bronzinis reljefas atvaizduoja kairiąją palto pusę su atlapu ir šešiakampe žvaigždės formos kiauryme širdies plokštėje. Kiek aukščiau – „baltojoje“ trikampėje fasado dalyje matoma iš mažų akmenėlių sulipdyta „Dovydo žvaigždė“ – ano meto vilties, atgimimo bei

Telšių ješivos atidarymo ir Pasaulio tautų teisuolių atminimo ženklų atidengimo akimirkos, renginių organizatoriai, svečiai, skulptorius M. Šimkevičius (apačioje kairėje)

prisikėlimo ženklas. O taip pat ir neišgyvenusiųjų šviesaus atminimo ženklai – maži spalvoti akmenėliai, susilieję į bendrą žydų tautos kančios, vilties bei atgimimo/prisikėlimo istoriją“.

Prisidėjo rėmėjai

Prieš Atminimo ženklų atidengimo ceremoniją kalbėdamas Telšių rajono savivaldybės meras Tomas Katkus trumpai apžvelgė Telšių ješivos istoriją, pristatė skulptoriaus M. Šimkevičiaus kūrinį ir akcentavo dar vieno meno ženklų Žemaitijos sostinėje atsiradimo svarbą. Iškilmių metu meras Žemaičių muziejui „Alka“ perdavė išskirtinės vertės dovaną – jada (tai Toros rodyklė, kuria, skaitant Toros tekstą, vedžiojamos eilutės).

Tam, kad šio Atminimo ženklų sukūrimo idėja Telšiuose būtų realizuota, finansinę paramą skyrė Telšių rajono savivaldybė, akcinė bendrovė „Telteksta“, Lietuvos teisininkų draugija, privatūs rėmėjai Miša Jakobas, Rafael Michael, Bela Segal, Larisa Lempertienė ir Romėna Kazlauskė.

Telšių ješivos ekspozicija

„Telšių ješiva nėra tik ekspozicija kaip statiškas objektas. Tai yra gyvas istorijos paminklas. Žydiškoji kultūra yra labai svarbi Telšių miesto dalis ir tai, kaip mes šiandien gyvename, yra suformuota iš to laikotarpio, kai Telšiuose gyveno didelis procen-

(Nukelta į 60 p.)

Telšių ješivos atidarymo ir Pasaulio tautų teisuolių atminimo ženklų atidengimo akimirkos, renginių organizatoriai, vedėjai, svečiai. Viršuje iš kairės: Eva Stonkevičienė, Linas Ulkštinas, Tomas Katkus

tas žydų bendruomenės narių. Telšių ješiva – šiaudien yra pasakojimas apie tai, kas mes esame, kuo buvome ir, tikiuosi, kas mes būsim“, – renginio metu kalbėjo Žemaičių muziejaus „Alka“ direktorė Eva Stonkevičienė.

Telšių ješivos ekspozicija įrengta remiantis Žemaičių muziejaus „Alka“ muziejine vertybe – atminties knyga „Telšiai“. Esminiai šio naujo muziejinio objekto akcentai: pastato ir eksponuojamų muziejinių vertybių unikalumas, dar ir šiandien pasaulyje gyvas Telšių ješivos studijų metodas bei nesibaigianti žydų istorija, rašyta ir teberašoma visų Telšių apskrityje Holokaustą išgyvenusių bei su šiuo regionu susijusių žmonių prisiminimais.

„Ekspozicija kalba apie gyvenimą. Apie tai, kas vyko Telšiuose tuo metu, kai miestas turėjo vieną svarbiausių aukštųjų mokyklų – Telšių ješivą, apie tai, kokių tradicijų laikėsi Telšių žydų bendruomenė, kaip susitikdavo, kaip bendraudavo studen-

tai, dėstytojai, kokios ryškios asmenybės anuomet vaikščiojo Telšių gatvėmis. Pasakojama ir apie tą gyvenimą, kurį gyveno paprasta žydų bendruomenė: apie krautuvinius, apie vežėjus, apie ritualinius skerdikus, apie tuos dalykus, kurie vieningi ir svarbūs kiekvienam žmogui“, – lankytojams atvertą erdvę pristatė Žemaičių muziejaus „Alka“ direktorės pavaduotoja Ingrida Vaitiekienė.

Sugrąžinta atmintis

„Ši diena – lyg stebuklas, nes aš turiu galimybę sugrįžti į praeitį ir išgirsti apie tai, ką kalbėjo mano senelis ir apie tai, ką kalbėjo mano tėvas. Kai mane pakvietė į Telšių ješivos vidų, aš vos neapsiverkiau: čia taip viskas jauku, graudu, kad neišlieti ašaros šiaudien būtų ypatingai drąsu. Dėkoju visiems telšiškiams, muziejaus darbuotojams už sugrąžintą atmintį ir bent dalelytę to, kas buvo prarasta“, – renginio dieną kalbėjo Telšių miesto Garbės pilietis Miša Jakobas.

Telšių ješivos atidarymo ir Pasaulio tautų teisuolių atminimo ženklo atidengimo akimirkos, renginių dalyviai. Groja (viršuje dešinėje) pianistė Marta Finkelštein

Atminimo ženklo ir Telšių žydų atminties ekspozicijos atidarymo iškilmėse dalyvavęs Izraelio ambasadorės Lietuvoje pavaduotojas, pirmasis sekretorius Erez Golan pažymėjo, kad kitų kultūrų kuriami įvairūs atminties įprasminimo ženklai žydų tautai turi itin didelę reikšmę: „Daugelyje šalių fokusuojamasi į Holokaustą, kalbama kas nutiko, kiek žmonių buvo nužudyta, kaip ir kur žydų bendruomenė buvo sunaikinta. Bet daug svarbiau yra kalbėti ne tik apie Holokaustą ir tragišką bendruomenės sunaikinimą, tačiau ir apie klestintį žydų gyvenimą iki Holokausto daugelyje Europos miestų, ypač Lietuvoje. Taigi mes norime, kad žmonės, kurie gyvena šiandien, žinotų, jog jų tėvai ar seneliai turėjo kaimynus ir draugus – žydus, kad šie žmonės daugiau sužinotų apie žydų ir lietuvių gyvenimą drauge, tarpusavio ryšius. Apie žydų istoriją, jų gyvenimą: rūbus, tradicijas, religiją. Ir tai nėra vien tik žydų istorija, tai kartu yra Lietuvos ir visos Europos istorija. Aš manau, kad sužinodami daugiau apie čia gyvenusius žydus, mes sužinome, kokie žmonės tai buvo. Tai padė-

da suvokti Holokausto tragediją ir geriau suprasti, kodėl taip svarbu kalbėti apie žydų istoriją iki Holokausto ir įamžinti šiuos įvykius“.

Telšių žydų atminties ekspozicijos atidarymo ir Atminimo ženklo Pasaulio tautų teisuoliams atidengimo iškilmėse dalyvavo ir būrys muziejininkų, kitų kultūros darbuotojų, pedagogai, Lietuvos žydų bendruomenės narių, Telšių rajono savivaldybės atstovų, Lietuvos žydų religinės bendrijos pirmininkas Simas Levinas, Lietuvos tautinių bendrijų pirmininkas Daumantas Levas Todesas, Žemaičių muziejaus „Alka“ į lietuvių kalbą išleistos knygos „Telšiai. Atminties knyga“ vienas projekto fundatorių, kuratorių bei šios iniciatyvos pradininkas Philip Šapiro su žmona Aldona, Telšių Žemaitės dramos teatras direktorius Deividas Rajunčius, Žemaitijos turizmo informacijos centro direktorius Egidijus Vaškelevičius ir kt. Renginį vedė Telšių kultūros centro direktorius Linas Ulkštinas, muzikinę programą atliko pianistė Marta Finkelštein.

*Nuotraukos Gedo Girdvainio
Žemaičių muziejaus „Alka“ informacija*